

Гембарук А.С.

кандидат педагогічних наук,

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

ПРИНЦИПИ МОДЕЛЮВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ПРЕДМЕТА

У статті автор розглядає основні принципи моделювання змісту навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета та вказує на шляхи їх реалізації в умовах педагогічних навчальних закладів I-II рівнів акредитації.

The main principles of modeling the contents of teaching a foreign language as a general educational subject and the ways of their realization in the pedagogical educational establishments of the 1st and 2nd accreditation level are stated in the article.

Моделювання змісту навчання є одним із найактуальніших питань у сучасній педагогічній науці, що підтверджується численними дослідженнями різних аспектів цієї проблеми як на дидактичному (С.І. Архангельський, Ю.К. Бабанський, С.У. Гончаренко, О.К. Корсакова, В.В. Краєвський, В.С. Ледньов, І.Я. Лернер, О.Я. Савченко та ін.), так і на методичному (Г.Д. Климентенко, Б.А. Лапідус, С.Ю. Ніколаєва, В.М. Плахотник, В.Г. Редько, Г.В. Рогова та ін.) рівнях.

Метою цієї статті є розгляд принципів моделювання змісту навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета для педагогічних навчальних закладів. Як відомо, в основу навчання будь-якого предмета покладені дидактичні і власне методичні принципи, реалізація яких у взаємозв'язку та взаємообумовленості визначає стратегію навчання конкретної навчальної дисципліни.

Керуючись зазначеними положеннями, нами було визначено дидактичні та методичні принципи, за якими здійснювалося моделювання змісту навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета для педагогічних навчальних

закладів I-II рівнів акредитації. До них ми віднесли: 1) принцип відповідності соціальному замовленню суспільства; 2) принцип гуманістичного спрямування змісту навчання; 3) принцип зв'язку теорії з практикою; 4) принцип відповідності змісту навчання віковим та інтелектуальним можливостям студентів (доступності); 5) принцип диференціації навчання; 6) принцип комунікативного спрямування змісту навчання; 7) принцип життєвої орієнтації змісту навчання; 8) принцип формування позитивної мотивації змісту навчання; 9) принцип автентичності; 10) принцип системності; 11) принцип інтеграції навчального матеріалу; 12) принцип наступності та перспективності; 13) принцип урахування єдності змістового та процесуального аспектів навчання; 14) принцип гнучкості.

Уважаємо, що ці принципи найповніше відповідають предмету нашого дослідження і адекватно співвідносяться з науково-теоретичними засадами, на яких воно здійснюється. Розглянемо шляхи їхньої реалізації у процесі моделювання змісту навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета у педагогічних навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

Принцип відповідності соціальному замовленню суспільства передбачає, що зміст навчального предмета має визначатися, перш за все, соціальним замовленням суспільства та цілями, які держава ставить перед освітою взагалі та навчальним предметом «Іноземна мова» зокрема.

Отже, зміст навчання іноземної мови має відбиратися з урахуванням мети державної політики щодо розвитку освіти, яка полягає у створенні умов для розвитку особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства [7, 4]. З іншого боку, він має забезпечити готовність студентів до участі у діалозі культур.

Відповідно зміст навчання іноземної мови повинен відбиратись таким чином, щоб забезпечити розумовий та інтелектуальний розвиток студентів, їхню готовність до участі в іншомовному спілкуванні та подальшої самоосвіти у галузі оволодіння іноземною мовою, а також спрямувати на використання іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування, що є основою для подальшої освіти та трудової діяльності.

Принцип гуманістичного спрямування змісту навчання. Гуманізм – це забезпечення пріоритету загальнолюдських цінностей та здоров'я людини, вільного розвитку особистості у процесі здійснення базової освіти молоді [3, 67]. У психолого-педагогічному аспекті провідну ідею гуманізації освіти

визначають як орієнтацію її цілей, змісту, форм і методів на особистість учня, гармонізацію його розвитку [1, 134], що дає підстави для ототожнення гуманістично орієнтованої освіти з особистісно орієнтованою.

Систематизуючи авторські погляди на проблеми гуманізації та індивідуалізації (С.Ю. Ніколаєвої, Є.І. Пассова, О.П. Петрашук), доходимо висновку, що для реалізації принципу гуманістичного спрямування у процесі відбору змісту навчання іноземної мови слід враховувати індивідуальні особливості студентів, а саме: реальний рівень володіння ними іноземним мовленням на кожному з етапів навчального процесу. Це передбачає, з одного боку, можливість тимчасового спрощення і часткового варіювання завдань для менш підготовлених студентів за умови одержання необхідного кінцевого «продукту» згідно з вимогами програми, а з другого, – розширення та ускладнення програмних вимог для добре підготовлених та зацікавлених іноземною мовою студентів. Зрештою, необхідно забезпечити в навчальному процесі опору на реальний рівень функціонування психічних процесів, реалізувати цілеспрямований розвиток слабофункціонуючих психічних процесів за допомогою спеціально відібраних серій завдань на матеріалі іноземної мови. Таким чином, реалізація принципу гуманістичного спрямування змісту навчання забезпечує як його індивідуалізацію, так і диференціацію.

Принцип зв'язку теорії з практикою. Відповідно до цього принципу, зміст навчання іноземної мови слід відбирати на основі накопиченого студентами досвіду, аби передбачити його подальший розвиток. Навчальний матеріал потрібно організовувати таким чином, щоб він сприяв практичному застосуванню набутих теоретичних знань, умінь і навичок у різних видах комунікативної діяльності.

Принцип відповідності змісту навчання віковим та індивідуальним можливостям студентів (доступності). Реалізація цього принципу передбачає правильний відбір навчального матеріалу, який би відповідав віковим та інтелектуальним можливостям студентів. При цьому слід пам'ятати, що перевантажений за обсягом чи дуже ускладнений за змістом навчальний матеріал знижує якість навчання і навпаки, якщо матеріал занадто легкий, то знання зростають повільно, непропорційно до можливостей студентів. Тому у процесі відбору змісту навчання важливо враховувати «не лише сучасний стан науки і технології, але й специфіку засвоєння знань людиною. Інакше ми знову сформуємо зміст освіти, непосильний для більшості учнів» [2, 85].

Принцип диференціації навчання. Ми розглядаємо диференціацію як одну з форм індивідуалізації навчання, коли студенти, схожі за певними

індивідуальними особливостями, об'єднуються в групи для окремого навчання. Це допомагає їм удосконалити свою особистість, робить більш реальним індивідуальний та особистісний підходи до навчання. Реалізації диференціації у процесі навчання іноземної мови, на наш погляд, сприятиме організація групових форм діяльності, яка допомагає розкрити позитивні якості студентів з нижчим рівнем розвитку мовленнєвих навичок і вмінь, активізує їхню діяльність на заняттях, сприяючи таким чином розвитку комунікативної компетенції.

Принцип комунікативного спрямування змісту навчання визначає особливості відбору усіх компонентів змісту навчання іноземної мови. Він передбачає побудову процесу навчання як моделі реальної комунікації, відтак, зміст має бути підпорядкований комунікативній меті, потребам спілкування у визначених нами сферах. Відбір комунікативного мінімуму для вираження думок у різноманітних ситуаціях має бути орієнтованим на врахування особистісних потреб студентів у спілкуванні. Важливою є також варіативність мовленнєвого матеріалу, що дозволяє студентам вибрати ту форму, яка, на їхню думку, є найбільш адекватною для ситуації спілкування. Пріоритетності набуває автентичний навчальний матеріал, який вживається носіями мови у сучасному суспільстві. На категорію «автентичні матеріали» існують два погляди:

- 1) оригінальні неадаптовані тексти різного жанру і обсягу;
- 2) оригінальні тексти, адаптовані автором підручника/посібника або викладачем до чинних умов навчання. (Зазвичай, це якісний і кількісний склад мовного матеріалу, який вивчався у певному навчальному закладі).

Ми схилиємося до думки, що у навчанні іноземної мови як загальноосвітнього предмета доцільно використовувати другий вид автентичних матеріалів, тобто адаптовані до умов навчання у педагогічному навчальному закладі I-II рівнів акредитації. Відповідно до цієї тези слід добирати мовленнєвий матеріал (тексти, діалоги, зразки/моделі для спілкування, надфразові єдності), які найповніше відповідають визначеній нами стратегії. Звичайно, такі матеріали, окрім автентичності їхнього змісту, мають бути комунікативно спрямованими та відповідати життєвому та навчальному досвіду студентів, їхнім інтересам.

Цей принцип тісно пов'язаний із *принципом автентичності*, одним із найважливіших у сучасній методичній науці. Для його реалізації доцільно надавати перевагу автентичним, але адаптованим навчальним матеріалам, які є оригінальними комунікативними зразками, а тому сприяють навчанню нормативного некалькованого мовлення [9, 111], що забезпечить готовність

студентів до міжкультурного спілкування з носіями мови за умови, що їхній відбір здійснено з урахуванням вихідного рівня володіння іноземною мовою. Інакше мовна складність може спричинити зниження інтересу до вивчення предмета.

Принцип життєвої орієнтації навчання. Означений принцип передбачає раціональний відбір комунікативного мінімуму для навчання іноземної мови, який має бути зорієнтованим на життєві потреби студентства, їхні інтереси, уподобання, мотиви вивчення іноземної мови та перспективи її використання в їхньому подальшому житті. Тому доцільно відбирати ситуації, які пов'язані із зарубіжною поїздкою до країни, мова якої вивчається, і знайомлять студентів із реальністю зарубіжного побуту, що є життєвою необхідністю та потребою сучасного життя.

Принцип формування позитивної мотивації навчання є однією з важливих умов удосконалення системи навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета в педагогічних навчальних закладах I-II рівнів акредитації, оскільки мотивація – це життєво необхідний аспект у навчанні іноземних мов, найважливіша пружина процесу оволодіння іноземною мовою, яка забезпечує його результативність [10, 6]. Отже, чим вища сила мотивації, тим вища результативність навчального процесу [5, 44].

Для того, щоб у студентів виникло бажання вчитися, необхідно сформувані у них відчуття потреби у знаннях та інтерес до них, розвинути їхню мотиваційну сферу, адже, як зазначає Р.С. Немов, чим більше у людини мотивів, потреб, цілей, тим більш розвинена її мотиваційна сфера [8, 466-467]. Таким чином, одним із головних завдань викладання є досягнення високого рівня мотивації навчання.

Аналіз психологічної літератури показує, що у старшому шкільному віці (а саме цьому віковому періоду відповідає вік студентів педагогічних навчальних закладів I-II рівнів акредитації, які вивчають іноземну мову) спостерігається посилення мотивації учіння, що необхідно враховувати у процесі відбору змісту навчання іноземної мови, зокрема, вправ як стимулів до навчання. На нашу думку, перевага має надаватись умовно-мовленнєвим та мовленнєвим вправам та завданням, які спрямовані на розвиток комунікативної діяльності. Ці вправи передбачають моделювання проблемних ситуацій, максимально наближених до реального життя. А це дає можливість студентам шукати оптимальні шляхи дій, спонукає їх до використання набутих умінь та навичок іншомовного спілкування, підтримує зацікавленість до предмета в цілому, що є важливим мотивуючим чинником вивчення іноземних мов.

Проте характер застосовуваних на занятті вправ і завдань є не єдиним чинником, що впливає на формування стійкої позитивної мотивації до вивчення іноземної мови. До них належить і ряд інших факторів, а саме: зміст навчального матеріалу, який має враховувати рівень знань студентів, їхні інтереси та потреби у спілкуванні, а також форми організації навчальної діяльності студентів у процесі виконання вправ чи завдань. Такими формами, на наш погляд, є парні та групові. Аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми, дозволяє зробити висновок, що групова навчальна діяльність сприяє активізації й результативності навчання суб'єктів навчального процесу, вихованню гуманних стосунків між ними, залучає до активних дій навіть слабо мотивованих студентів, а відтак, є важливим чинником підвищення мотивації навчання.

Наступним чинником реалізації принципу підвищення позитивної мотивації навчання є використання автентичних мовленнєвих засобів. Відтворюючи реальне мовне середовище та іншу культуру, автентичні навчальні матеріали зазвичай викликають інтерес у студентів, а отже, позитивно впливають на мотивацію їхнього навчання.

Принцип системності. Оскільки зміст освіти – системне ціле, то адекватною науковою підставою щодо його конструювання має бути його відображення як єдиного цілого, як системи. Це передбачає введення спеціальних комплексів (блоків, модулів, циклів, уроків), з яких формується зміст навчання (переважно програм чи підручників). З-поміж них виділяються обов'язкові для вивчення теми та додаткові, які викладач на свій розсуд може відібрати, враховуючи рівень підготовленості студентів з іноземної мови, їхні інтереси, специфіку майбутньої професії тощо.

Таким чином, означений принцип дає змогу враховувати різні освітні ситуації в окремих навчальних закладах, а також інтереси, здібності та уподобання студентів. Для іноземної мови найпоширенішою є циклічна організація навчального матеріалу, у якій блоки повторюються у певній послідовності. Звідси оволодіння обсягом мовних засобів, необхідних для повноцінного іншомовного спілкування, відбувається поступово, а функції та поняття відпрацьовуються кожного разу за принципом циклічності та послідовності. Отже, навчальний матеріал у процесі його моделювання доцільно розподіляти на окремі цикли, подаючи його у логічній послідовності і спираючись на наявні в учасників занять досвід, знання, уявлення, вміння і навички.

Принцип інтеграції навчального матеріалу. Інтегративність означає орієнтацію на інтегральні курси, пошук нових підходів до структурування

знань як засобу цілісного розуміння та пізнання світу [6, 252]. На цей час в освіті науково-дидактичний прогрес реалізується як внутрішньо дисциплінарна інтеграція, коли автономний навчальний курс набуває чіткої логічно-змістової орієнтованості [4, 43].

Тому, відповідно до цього принципу, зміст слід моделювати таким чином, щоб, з одного боку, забезпечити оволодіння видами мовленнєвої діяльності в їхній реальній послідовності та взаємозв'язку, а з іншого боку, зміст навчання слід будувати переважно на завданнях, які моделюють реальний цілісний контекст спілкування – поєднання мовленнєвої та немовленнєвої дії, вербального й невербального спілкування, візуальної та звукової репрезентації змісту. Інтеграція у процесі моделювання змісту навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета в педагогічних навчальних закладах I-II рівнів акредитації також передбачає впровадження інтегрованого курсу навчання, компонентами якого можуть бути корективний та основний курси.

Принцип наступності та перспективності. Цей принцип виражає тимчасовий і просторовий зв'язок етапів, ступенів, курсів навчання, дотримання якого забезпечує єдність теоретичної та практичної підготовки. Наступність у процесі моделювання змісту навчання іноземної мови як загальноосвітнього предмета в педагогічних навчальних закладах I-II рівнів акредитації забезпечується завдяки врахуванню попереднього мовленнєвого досвіду студентів, якого вони набули у середній загальноосвітній школі. Отож, відповідно до цього принципу, зміст навчання потрібно конструювати по висхідній лінії, де кожне нове знання спирається на попереднє і впливає з нього, створюючи тим самим перспективи для його ефективного засвоєння.

Принцип урахування єдності змістового та процесуального аспектів навчання. Сутність цього принципу коротко можна сформулювати так: зміст освіти не може реально існувати поза процесом навчання, він може бути доведений до студентів лише шляхом включення у навчальний процес (І.Л. Бім, В.В. Краєвський, І.Я. Лернер). Навчання у цьому зв'язку є не тільки способом одержання знань і формування умінь, але й засобом озброєння студентів методами здобування знань, самостійного набування умінь і навичок [6, 252]. Це означає, що у процесі моделювання змісту необхідно враховувати наявні методи та закономірності навчання. У навчальних програмах і підручниках доречно вказувати не лише предметний зміст, але й способи його передачі студентам, визначати рівні його засвоєння.

Проектуючи зміст навчання, необхідно враховувати також навчально-методичну базу освітньої установи, відповідність обсягу змісту часу, відведеному на вивчення іноземної мови.

Принцип гнучкості реалізується у процесі моделювання змісту шляхом відбору кожним навчальним закладом з навчальної програми дисципліни чи стандарту тих циклів, які найбільшою мірою відповідають його профілю та умовам навчання.

Викладені вище теоретичні положення окреслюють загальні підходи до моделювання змісту навчання іноземної мови та його подальшої організації у навчальних програмах і підручниках. Реалізація означених принципів сприятиме чіткій і науково обґрунтованій організації змісту навчання іноземної мови, в якій враховується все закономірне в дидактиці та методиці навчання іноземних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г.О. Гуманізація загальної та професійної освіти: сучасна актуальність і психолого-педагогічні перспективи // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Видавництво «Віпол», 2000. – С. 134-157.
2. Гончаренко С.У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Видавництво «Віпол», 2000. – С. 81-108.
3. Єгоров Г.С., Лавриченко Н.М., Мельниченко Б.Ф. Тенденції розвитку змісту базової освіти у країнах Заходу. – К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2003. – 186 с.
4. Корсакова О.К. Зміст сучасної шкільної освіти: Дидактичний аспект. – К.: ФАДА, ЛТД, 2003. – 56 с.
5. Малиновська Г. Вивчення іноземних мов студентами фінансово-економічного профілю (мотиваційний аспект) // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2001. – № 3. – С. 43-55.
6. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: Навч. посібник. – 3-є вид., доп. – К., 2001. – 608 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4-6.
8. Немов Р.С. Психологія: Уч. для студ. высш. пед. уч. заведений: В 3-х кн. Кн. 2. Психологія образования. – 3-є изд. – М.: Гуманитарный изд. центр «ВЛАДОС», 1997. – 688 с.
9. Редько В.Г. Пріоритетні функції сучасного шкільного підручника іноземної мови // Проблеми сучасного підручника: Зб. наук. праць. – К.: Педагогічна думка, 2000. – Вип. 2. – С. 109-113.
10. Рогова Г.В., Рабинович Ф.М., Сахарова Т.Е. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. – М.: Просвещение, 1991. – 287 с.